

H. KAKUCSKA MÁRIA

ORCZY LŐRINC VERSEI A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN¹

A jelenlegi adatok szerint Orczy első verse 1754-ből származik, és Alexander Pope *Essay on Man* című költeményének francia változatából² állította össze. A vers nem jelent meg egyik kötetében sem.³ Versírási gyakorlatának megfelelően maga állította össze, hogy azután mégse fordítsa le teljes terjedelmében és az általa összeállított sorrendnek megfelelően: Orczy inkább átkölt, mint fordít. Ihletét nem a gyakran emlegetett műzsák adják, hanem egy-egy lefordított, elolvasott mű. Leghűbb az eredetihez a Boethiustól lefordított 23 metrum⁴ – talán mégsem volt olyan elégedett az általa támogatott Illei János-féle fordítással. Horatiustól, Nicolas Boileau-tól,⁵ Alexander Pope-tól,⁶ Léonard Thomastól⁷ és Voltaire-től⁸ is hasonló módon fordít. Versei, levelezése és Leveleskönyve⁹ tanúsága szerint ismerte Rousseau-t és Edward Youngot is; a magyarok közül Balassit, Koháryt emlegeti gyakran.

Az OL anyagának tanúsága szerint ő a szerzője a Barkóczy Ferenc¹⁰ egri püspök esztergomi érsekké választása alkalmára írt *Mátra hegyei közt mulatozó Nimfáknak éne-*

¹ Magyar Országos Levéltár, az Orczy család levéltára, P szekció 523, Varia irregistrata, 10. csomó: Preces Laurentii Orczy (a továbbiakban: OL, lelőhely és csomószám). Az általam megadott lap-, illetve oldalszám minden esetben az anyagot rendező levéltáros(ok)é, miután rendezőelv híján Orczy kéziratai között sok egyéb, mástól – pl. Batsányi, Fekete János, Amade László, Orczy József – származó kézirat, illetve számlák és egyéb dokumentumok is találhatóak.

² Alexander POPE, *Oeuvres diverses*. Par Mr. DU RESNEL, Abbé de Sept-Fontaines, de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Amsterdam et Leipzig, 1749. Jelzete: Zb 6051–1.2. (Az említett, illetve felhasznált Pope-művek lelőhelye minden esetben: Berlin, Staatsbibliothek, Preußischer Kulturbesitz.)

³ *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől*. A 'Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére a 'nagyságos szerzőnek különös engedelmével közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonybann, Loewe Antal' betűivel, 1787 (a továbbiakban: KH); *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*. A 'Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére a 'nagyságos szerzőknek egyező akaratjokból közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonybann, Loewe Antal' betűivel, 1789 (a továbbiakban: KNE).

⁴ Lásd TÖRÖK Konstantin, *Orczy és Boetius*, ItK, 1893, 167–183.

⁵ Nicolas BOILEAU, *Oeuvres complètes*. Paris, 1966; HORVÁTH János, *Orczy Lőrinc = Irodalom és felvilágosodás*, szerk. SZAUDER József, TARNAI Andor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1974.

⁶ FEST Sándor, *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig*, Bp., 1917.

⁷ SZIGETVÁRI Iván, *Orczy és Thomas*, ItK, 1911, 187–192.

⁸ VOLTAIRE, *Sur la paix (Békesség kívánása); Le mondain, Défense du mondain (Barátságos beszédje egy úrnak a káplánjával)*.

⁹ OL, P 520, Miscellanea, 16. csomó, Nr. 61.

¹⁰ Barkóczy Ferenc (1710–1765) egri püspök, majd esztergomi érsek. Apja Zemplén vármegye főispánja, anyja Zichy Julianna grófnő volt. Irodalmi mecénás.

ke...¹¹ című versnek is. Az igen nehezen olvasható kézirat nagyobb terjedelmű, mint a megjelent. Az ismétlődések miatt feltételezhetően több varációja létezhetett. Tisztázott alakban ez sem maradt ránk.

Horváth János azt írja tanulmányában¹² a KNE verseiről: „Egyébként a II. rész verses levelei valók még tőle, néhány kivétellel, melyek Barcsayéi; ezek: Árkádia' le íratása (222. l.) és a Tudományok' nevelkedéséről, budai ferdőben (206. l.)” Kristóf György¹³ szerint az „Együgyű életnek dítsérete (226. l.) is valószínűleg Barcsayé, jó erdélyi helyismeretet feltételez.”

A levéltári anyag ismeretében a következők mondhatók el: az *Árkádia leírata* és az *Együgyű életnek dítsérete* valóban Barcsay Ábrahám költeménye. Az utóbbinak Barcsay kézírásával fennmaradt, jól olvasható példánya megtalálható *Kenyér mezei pór* címmel az OL anyagában.¹⁴ A *Tudományok' nevelkedéséről, budai ferdőben* című költemény Orczyé. Leveleiből tudjuk, hogy gyakran járt fürdőben. József fia ír a Badenből éppen hazatért apjának a fürdőzés hasznosságáról.¹⁵ A vers hangulata, szóhasználata is inkább Orczyra, mint Barcsayra jellemző. Ezenkívül a levéltári anyagban ott a vers kézírata a 495, 495v, 478, 94. oldalakon. Az oldalak sorrendjét Révai szövegközlése nyomán állítottam össze, miután erre semmi utalás sincs Orczytól, és a lapszámozás, mint minden esetben, most is a rendező levéltárosé. Az itt található Orczy-versek többnyire fogalmazványként kezelhetők a sok javítás és töredékességük miatt. Gyakran címtelenek, így feltételezhetjük, hogy a KH-ban és a KNE-ben olvasható címek Révaitól származnak. Nehezen elképzelhető, hogy Révai Miklós a sok javítástól szinte olvashatatlan, helyenként a megértés határán lévő anyagot kapott volna kiadásra. Orczy nagyon gondosan kezelte a rábízott dolgokat, hivatalait is a legnagyobb lelkiismeretességgel látta el; gazdaként kora egyik legjobbika lehetett. Néhány versének tanúsága szerint – pl. a *Horátz' éneke a II. Könyvből* 4, a *Történetből talált írás* 3 töredékes változatból ismert – hasonló gondossággal járhatott el versei esetében is. Elképzelhetetlen, hogy pont „elmeszüleményeit” kezelte volna mostohán, és csak egy példányban létezett volna tisztázatauk, az, amelyet Révainak adott át. Tagadhatatlan, a családi archívum sok viszontagságon ment át: költőzködések, tűzvészek és a nem igazán jó rendezés következtében sok minden elveszhetett. Az is elgondolkodtató, hogy az Orczy halála évében, 1789-ben megjelent KNE költeményeinek sokkal kevesebb kézírata maradt fenn, mint a még Orczy életében, 1787-ben megjelenteknek. Azt is valószínűnek tarthatjuk, hogy a kéziratok esetleges elvesztéséért nem Orczy Józsefet terheli a felelősség. Ő maga is verselt, nagyon tisztelte apját, és már csak kegyeletből is jobban megőrizte volna költeményeit. Érdekes módon

¹¹ Az 1765-ös nyomtatott példány teljes címe: *Mátra hegyei között mulatozó Nimfáknak éneke, melyet a' nagy méltóságú Hertzeg Barkóczy Ferencz Magyar-Ország Primássának esztergami érsek úrnak mint-egy Bútszúó-képpen szomorodott szível mondának*, Nagy-Szombatban, A' Jezus Társasága Akadémiai Collegiumának Betűivel, 1765. Esztendőben. Jelzete a Széchényi Könyvtárban: 199 966.

¹² *I. m.*, 655.

¹³ KRISTÓF György, *Barcsay és Orczy*, EPHK, 1914, 785–791.

¹⁴ OL, P 523, Varia irregistrata, 702–704v.

¹⁵ OL, P 519, Familiaris, Orczy Barones, Nr. 99.

az az iratcsomó is megsemmisült, amely a költőkkel folytatott levelezést foglalta magában.¹⁶ Hogy a versek egyáltalán megjelentek, a Révai-leveleken kívül¹⁷ nincs más híradásunk: a levéltárban ennek semmi nyoma sincs.

A levéltárban megtalálható kéziratok

a <i>Költeményes Holmi</i> címei és lapszámjai		teljes kézirat	töredék
1. Barkótzai Ferentz esztergami érsek úrnak	3–10	K1	K2
2. Ezenn Munkához	13–15	K1	K2
3. Világi hívságoknak megvetéséről	39–41	K1	–
4. Seneca	41–42	K1	–
5. Békesség kívánása	44–48	–	K1
6. A' magyar hazának	48–51	–	K1
7. Álom a' tudományoknak...	51–52	–	K1
8. Apolló beszédje	54–67	–	K1
9. Richvaldszki prepost úrnak	70–79	–	K1
10. Nagy urakhoz, a' gyönyörűségek...	86–90	–	K1
11. Horátz' X. Éneke a II. Könyvből	91–92	K1	K2, K3, K4
12. Hívságok' megvetéséről	92–93	K1	–
13. Generális Belezainak	107–115	–	K1
14. Egy ifjú úrnak, ki hadi életre...	121–123	K1	–
15. Történetből talált írás	126–128	–	K1, K2, K3
16. A' szerentsének valóságos képe	128–133	K1	–
17. Nagyság' és szeretet' egybenn vetése	134–137	K1	–
18. A' magyar szépekhez	150–160	–	K1
19. Barátságos beszédje egy úrnak káplányával	161–172	–	K1
20. Egy megmátkásodott ifjúnak	172–196	–	K1
21. Szabad e szerelemről	196–197	K1	–
22. Bugatzi csárdának tiszteletére	199–201	K1	–
23. A' szegény paraszt néphez	226–235	K1	–

¹⁶ OL, P 520, Miscellanea, 18. csomó: Epistolae familiarum ad Stephanum, Laurentium et Josephum Orczy, jelzet nélkül, Nr. 1–115, 1720–1798. Főleg korabeli írók levelei.

¹⁷ Lásd Révai Miklós levelei Orczy Lőrínchez, Figyelő, XIII, 1882.

a <i>Két nemes elmének</i> címei és lapszámái		teljes kézirat	töredék
1. Futó gondolat	3–60	K1	K2
2. Egy sebes katonának...	143–147	–	K1
3. Élete módjának változásáról	165–167	–	K1, K2
4. Tokajbann való érkezés télelenn	184–186	K1	–
5. A ' bétsi sziget kertbenn való sétálás...	201–203	–	K1
6. Tudományok' nevelkedéséről...	206–209	–	K1, K2
7. Panasz az öregségről	215–216	K1	–
8. Bessenyei Györgynek...	239–245	–	K1

Egyik kötetben sem szereplő Orczy-versek:

Mátra hegyei közt mulatozó nimfák...: a kézirat teljes, sőt hosszabb, mint a megjelentek.
Pest v[ár]megie Restauratioja, Pesth. 9-a febr. 1784 – töredék.